

КАРПАТСКА РУСЬ

KARPATSKA RUS'

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT YONKERS, NEW YORK AND OTHER MAILING ADDRESSES

Ч2 ЮНКЕРС Н.Й 15 ГО ЯНВАРЯ 1999, YONKERS, N.Y., JANUARY 15, 1999, VOL. LXXII, NO. 2

ДОРОГЫ КРАЯНЕ!

Щиро витам Вас з Новим 1999 Роком, Рождеством Христовим от серця жичу вшитким здоровя, радости і добра в кожді лемківскі родині на рідни землі і розшмарених злом дольом по ріжних країнах світу.

Але де би мы не жыли мы серцем і душой єдини, бо коріня наше там в Карпатах, на Лемківщині, де прошла наша багатотисячна история, де гроби наших предків, яких віками переслідували, але вони вистояли і не дали себе засміювати і одоброти віри предків.

Гнеска на порозі славного Ювилею Двохтисячліття Християнства і зустрічі трохтисячліття ми повини бути горди за своїх предків і гідними нащадками.

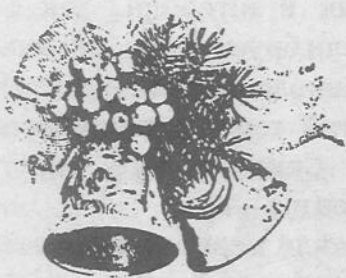
Тож при святой вечери і як даколи при свічци споминайме нашу минувшину, один одного і подумаймо што може каждый зробити, аби помочи в отрожденю віри і культури предків на рідни землі в Карпатах.

Дороги краєне, я Вас вшитких витам, памятам, люблю и от души зичу лем добра!

Нех Різдвяна звізда зогріє Ваши серця, принесе спокій і радіст в каждую лемківску хижу, а нашій Лемковині ліпшу долю.

З повагою і любовю до Вас

ПЕТРО КОГУТ.

РЕКОРДОВИ ДЕПОРТАЦИИ В США.

Півтора милиона затриманих на границі - 171 тисяч вигнаних з США - Нелегальних всегда прибуває.

Вашингтон (з ріжних донесень) - рекордове число нелегальних емігрантів депортували минулого року власти Сполучених Штатів. Як подано в рапорті Уряду до справ Еміграції (INS) в 1998 р. виселено 171 154 осіб, то єст о 50 процент більше ніж рік вчасніше.

"Депортации вивовняють головну ролю в приверненю вірогідности нашим еміграційним правилом" - сказала в пятницю (8-января) комісар INS Дарія Майснер, подаючи до відомости

публичной дані о видалених. Не узгляднюють они около 1,5 милиона случаів злапання переходячих зелену границу і зараз завернених до своїх крайов. Бівшіст з них граничні служби зтримали на полудневом заході. Трета часть нелегальних емігрантів зістала депортована по причині конфлікту з законом. Майже половина з них биля замішана в торгівлі наркотиками.

Найбівшу групу серед видалених з США (81%) становлят Мексикане. Сімдесят вісім процент з них депортовано по причині же они поповнили преступства.

Зріст депортации в послідних роках приписується збільшеню через Конгрес і Администрацию США средств на діяльність INS. Председатель підкомісії до справ еміграції Палати Репрезентантів Лямар Сміт пояснює то также заостренням еміграційних правил.

"Нови дани INS в справі депортации доказуют, же реформа еміграційного закону в 1996 року причинилася до сполученя труда відповідальних за еміграцію урядів дає результати. Забезпечує американські границі, ограничує приступність, хоронит місця праці, а также осчаджує податникам мільярди долярів - сказав Лямар Сміт.

Мимо зросту депортации число нелегальних емігрантів в США стало росте. Єст іх тепер понад 5 мильонов. Як

обраховуют, што рік прибуває Сполученим Штатам 275 тисяч недокументованих жителів.

Іван Сенько

БРАТАЙТЕСЯ, ЛЕМКИ

*Тяжки треба часи
Тераз преживати
Чловек до вшиткого
Мусит привикати.*

*Не тратте надії,
Не смуттєся ся люде,
Тото прежиєме,
Потим ліпше буде.*

*Лемками зме били,
Лемками будеме,
Не таке прежили,
І то прежиєме.*

*Будте си братами,
Разом ся тримайте,
То же сте лемками,
Тіж не забивайте.*

*Бо откаль ви родом,
Де ваше коріння,
Най би таке саме
Било і насіня.*

*Не робте си кривди,
Будте си братами.
Най Бог вам помагат,
Най Бог буде з вами.*

*Будте здрави, брати,
Лемки і лемкині.
На цілому світі
І на Україні.*

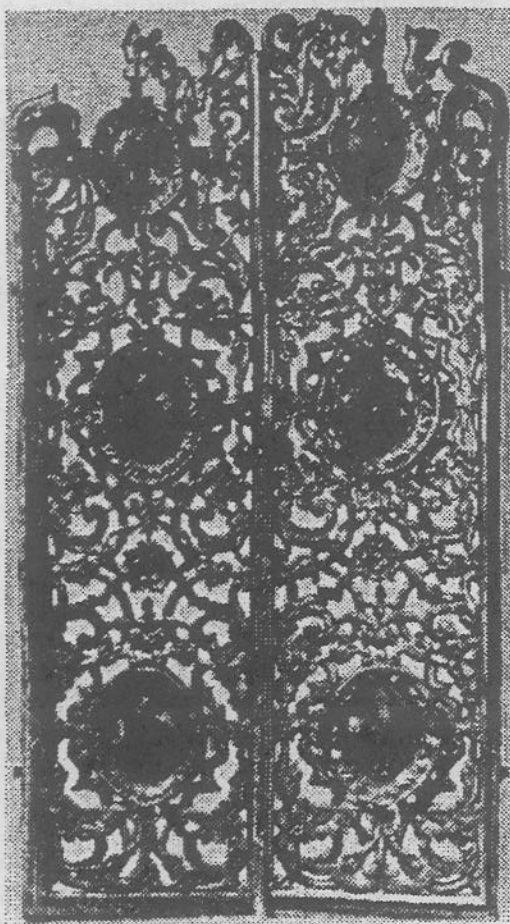
Лемковскы стародавны типы:
ОЛІАРЬ

— Іван Русенко.

Роман ОДРЕХІВСЬКИЙ,
кандидат мистецтвознавства

САКРАЛЬНЕ РІЗЬБЯРСТВО НА ЛЕМКІВЩИНІ

Царські ворота,
с. Яблуниця Руська, 1691 р.,
повіт Березів, Польща.
Національний музей у Львові

Українське народне пластичне мистецтво завжди відзначалось вимовністю та багатством форм. На жаль, до сьогоднішнього дня у його історії залишилось ще багато недослідженого. Особливо це стосується різьбярства Лемківщини. В силу історичних обставин ця територія опинилася за межами Української держави. Охоплює вона Північні схили Карпат сучасної Польщі (від рік Солінка і

Сян на сході до Попраду і Дунайця на заході), деякі гірські райони Південних схилів Карпат у східній Словаччині, у Закарпатті - між ріками Ужем і Боржавою.

У лемків різьбярство здавна належало до найпоширеніших видів художньої діяльності. Протягом останніх десятиріч в Україні опубліковано ряд статей про лемківську різьбу. Всі вони охоплювали це явище з кінця XIX століття, однак різьбярство в цьому регіоні має значно давніші традиції.

Про обробку дерева в давні часи певну інформацію подають ікони XV - початку XVI ст., які походять з Лемківщини. Зрозуміло, що вони не можуть правити документальними джерелами, їх іконографічна схема перейшла із давньоруського іконописного канону. Проте, створені місцевими лемківськими малярами, вони неминуче, бодай частково, ввібрали в себе і місцевий матеріальний світ. Зокре-

ма, це ми бачимо у зображенні архітектури меблів на іконах XV - початку XVI ст., які походять з Лемківщини (ікона "Козма і Дем'яна з житієм", XV ст., Сяноцький музей народної архітектури; ікона "Різдво Марії" з с.Нова Весь, кінець

Царські ворота,
с. Долиняни-Шимбарк,
повіт Горлиці, Польща.
Національний музей у Львові

XV - початок XVI ст., Львівський національний музей). На другій із вищезгаданих ікон у декорі дерев'яних меблів зображені колові солярні знаки та півкола (символ місяця).

Зображення солярних знаків бачимо в різьбярському декорі архітектурних деталей багатьох лемківських церков. Наприклад, у церкві св. Козми і Дем'яна с.Незнаєва Горлицького повіту (Польща, 1780 р., церква не існує з 1964 року) посередині Нави зверху перекинуті навхресні колоди, які з'єднують протилежні стіни і гасять розпір. На колодах вирізьблені розети. Декорування солярними знаками архітектурно-конструктивних елементів церкви трапляється і в багатьох інших лемківських церквах (с.Руський Потік, с.Улич Криве Гуменського округу, Словаччина) як в інтер'єрі, так і в екстер'єрі. Інколи декорували бруси зрубу, які виходять назовні, опасання навколо церкви і т.п. Як декор застосовували простий геометричний орнамент (церква с.Кореївці Свидницького округу, 1764 р. - хвилястий орнамент).

Трапляються вхідні портали церков, декоровані різьбою з традиційними мотивами (церква св.Ар-

(Продовження на ст.3)

хангела Михаїла, с.Святкова Велика, 1757 р., Польща — хвилястий геометричний та ялинковий орнаменти). Інколи різьбярський напис над вхідним порталом чи іншими дверима, виконаний в дусі традиції українського шрифту, давав інформацію, коли і ким збудована церква (крім вищезгаданого, цікавий різьбярський напис прикрашав вхідний (західний) портал церкви св. Козми і Дем'яна, с.Незнаєва, 1780 р., Польща, Горлицький повіт).

Наведені приклади свідчать про глибоку традиційність різьбярства лемків, про його витoki з давніх мотивів. Те ж саме можна сказати про різьбярство іконостасів, речей церковного вжитку.

Саме з Лемківщини походять одні чи не з найдавніших царських врат в історії українського мистецтва, які збереглися до наших днів. Це царські врата зі с.Балутянка (кінець XV ст., історичний музей м.Сянока, Польща). Об'ємна різьба їх не прикрашає, що було, мабуть, характерно для середньовічних царських врат. Обидві суцільні частини (без ажурів) на всю площину містять живописні зображення, зверху - сцена Благовіщення, нижче - чотирьох Євангелістів. Врата мають зверху сідловидне завершення готичного вхідного portalу. До речі, таке завершення вхідних дверей portalу церкви ще протягом століть після готичного Середньовіччя зустрічаємо на Лемківщині як на Північних, так і на Південних схилах Бескидів.

Царські врата наступних періодів більш удекоровані різьбою. Слід мати на увазі, що ренесанс прийшов на українські землі порівняно пізніше, зокрема й у народній інтерпретації. Між ренесансною і барочною різьбою - дуже пливка межа (середина XVII ст. - початок XVIII ст.). Тому часто іконостасна різьба того часу, попри свою ренесансну чіткість і конструктивність, має деякі барочні елементи. Щойно у XVIII ст. в українському різьбярстві повністю утвердився барочний стиль.

Бароко - особлива сторінка в історії українського мистецтва. Лемківський варіант українського бароко проявив себе в архітектурі, різьбярстві, малярстві, декоративному мистецтві. Власне, в барочному мистецтві найяскравіше виявив себе синтез пластичних мистецтв у лемківському храмі. Одне з важливих місць тут належало різьбярству, яке тісно пов'язане з барочною архітектурою (декор архітектурних деталей, іконостасна різьба, речі церковного вжитку і т.п.).

До кращих пам'яток барочної різьби Карпатського регіону належать церковні врата зі с. Доляни-Шимбарк з першої половини XVIII ст. (Львівський національний музей). Вони ще зберігають типову для другої половини XVII ст. форму врат зі шістьма медальйонами, але все знаходиться в ажурному оточенні різьби - вільно укладених виноградних грон. Загалом на Лемківщині щойно у XVIII ст. утвердилось багате і пишне різьбярське барочне оформлення іконостасів, кіотів, речей ужитку (підсвічники тощо).

До них належать іконостас церкви с.Прислоп (1736 р., св. Арх.Михаїла, Горлицький повіт), багаторусний іконостас церкви св.Василія Великого (1769 р., с.Кочечна, пов. Горлиці) - класичний варіант барочної сформованої іконостасної стіни. Це, власне, той час, коли пластика стала домінантою українського сакрального мистецтва.

У барочній лемківській сакральній різьбі часто бачимо суто традиційний прояв прагнень хліборобів до багатого врожаю. Це проглядає в частому повторенні мотивів буйно розвинених і обтяжених плодами рослин. Наприклад, виноградна лоза з важкими гронами (зрозуміло, що мотив винограду - це символ

Христової віри).

У лемківському іконостасному різьбярстві другої половини XVIII ст. поступово починає слабшати симетрія, форми стають вільніші, місцями рослинний мотив зникає і перетворюється у нагромодження химерних форм. Це - рококо. Однак цей стиль, і класицизм та й ампір, не поширились так у лемківському різьбярстві, як бароко. Вони не мали у своїх коренях такої глибокої традиційности та народности духу і пафосу, як при барочному звучанні пластичних форм.

У кінці XVIII - першій половині XIX ст. церковне різьбярство Лемківщини (в переважній більшості - інтер'єр) розвивалось у різних стильових напрямках, на відміну від XVIII ст. У деяких місцях продовжували жити глибоко вкорінені барочні традиції, особливо в різьбі кіотів, вівтарів, речей церковного вжитку. Яскравим прикладом цього є підсвічник зі собору Пречистої Богородиці (пов. Сянік, с.Дудинці, 1802). У різьбі підсвічника можна помітити традиційні мотиви есованих волот іконостасної різьби. Верхня частина підсвічника носить типово барочний характер з характерними ажурними, буйними рослинними завитками. А точені ніжки з чіткою конструктивністю та лаконічним декором виконані в дусі Ренесансу.

Одночасно з барочними традиціями деякий час існували мотиви класицизму. Однак чи не найбільш поширеним у той час в регіоні був еклектичний підхід до оздоблення інтер'єру церкви. Серед них трапляються цікаві зразки, як у церкві с.Нові Сади (Польща). У храмі бачимо царські врата з типовою різьбою в дусі бароко в оточенні струнких колон з канелюрами (класицизм).

Із середини XIX ст. лемківська сакральна різьба ішла шляхом повторення мотивів попередніх століть (що було характерно для всього українського та європейського мистецтва того часу). Однак у цей час на Лемківщині розпочалось піднесення у розвитку різьбярства малих форм (сувенірна, побутова пластика тощо). Ця галузь лемківського різьбярства потребує окремого дослідження.

Львів

П. Воля

МОЯ ДОЛЯ

*Ціле життя йду я
по стернях мойої долі.
Йду босыма ногами,
до кырвы раню ноги,
але не міням дороги.*

*Йду дорогою, яком ишли
дідо, отец і мати.
Віками ишли нашы предки
хоц і дорогою тернистом,
але рідном, лемківском.*

*Йду по стернях, не нарікам,
бо йду дорогою свого народу.
З ньой не зыйду за скарбы сьвіту,
бо неє іншою дороги,
як даною мі дольом і Богом.*

Василь АНТОНІВ

ЛЕМКІВЩИНА ЗІ МНОЮ
І В МЕНІ

(Продовження з ч.№ 1 КР)

Вона була не глибока. Що ще?.. Невеличкий потічок перед хатою біг. Лоза росла, так вона і росте. Кущі є і трава вище пояса. Її ніхто не косить, вона так висихає, падає і знов виростає. Жодної хати немає. Нічого сінько немає. Є на початку села побудованій мисливський будиночок. З цілого світу приїждять на полювання. Місця чудові. Прекрасна природа! Повітря чисте. Букові ліси. Зайшли ми з братом у стрийків лісок. Пам'ятаю, як у тому ліску словаки зробили собі таку ніби шопку, шатро. Збили чотири дошки і наклали чатини (то зрізане гілля із ялини), і вона висохла. Ми малими як пасли корови в ліску, то запалили вогонь. Гілля було сухе, загорілося, і чотири смереки обгоріли, на яких шатро трималося.

То ми знайшли ті чотири ялини. Ліс виріс, а вони сухі так і стоять. Була у нас земля. Називали "під чорну землю". Вона чорна ще. А трохи далі називали "підтерня". Там ніколи терня не було, бо там хліб ріс, гарний ячмінь родив; пшеницю можна було посіяти, шанопшу, команицю і ярец. Шанопша — то таке між ячменем і пшеницею. Такий злак був. Ми так називали. А ярец — то ячмінь. Команиця, то є конюшина. Комоні стали звати кіньми, то і команицю переіменували. Стародавня назва, навіть у пісні співається "як ми тую команицю сіяли". А як подивився на те місце, що підтерня називали, то зараз тут справді тернина росте. Густо заросло терням. А тоді то була земля. Пам'ятаю був такий студник, це джерело. З-під гори отакий отвір був і з великою напругою йшла звідти чиста дзвінка вода, струмочком текла у річку. Отак, як у Шевченка:

"Іде чернець дзвонкою

У яр воду пити ..."

А там вода також дзвонкова була. Пішов я шукати той студник. Знайшов його. Заросло те місце, і болото мокріє. Трава, трава, повно росте зілля. Знайшов міст дерев'яний через залізницю. Залізниця є і поїзд ходить. Можна на Словаччину проїхати.

От і все, що ми там знайшли. Життя як такого там немає. Дуже шкода, що лемків звідси вивезли. То завжди були наші землі. З діда-прадіда було місце обжите, кожен кущик дорогий. То ж вітчизна. І одразу все в одну мить вирвали і спалили в тебе на очах. То страшно. Тато й мама плакали і цілували кожен кущик.

А як приїхали, усе було тимчасово. Вони думали, що може місяць, два і вернуться. Кожен тягнувся ближче до границі. Там перейти і вернутись додому. Маса людей з Тернопільщини їхали на Львівщину, бо то ближче. З Львівщини аж до Самбора чи далі.

Я думаю, що в Карпатах людність жила споконвіку, що туди нізвідки не прийшли наші предки, як дехто каже, десь із півдня чи Києва. Ми не були кочовиками. Це споконвічні наші землі. Як люди з'явилися на землі, то ми там і були. Культура була дуже висока у нас.

Як я приїхав на Україну мене називали русином. Я це не розумів, бо усвідомлював себе лемком.

Тепер вважаю, що я українець. Тут ще цікаво розібратись у самій назві. Кажуть, що ми користувалися словом "лем". То не дуже значуще слово для нас. Є правда слова "лемкувати" — прикрашувати край. Треба шукати спільно по селах, по регіонах, ту лемківську говірку, записати і вивчити. Воно би не пропало даром. Для лінгвістів пригодилося би як безцінний матеріал. І шукати його вже треба, там ще лемки живуть і вони говорять по-своєму. Наприклад, лемки словацькі розповідають, що як відступила УПА, прийшли тут з пушками, а я собі уявляю, що то з гарматами. А пушка, то гвинтівка. У них можна багато записати. Шкода, якщо не зібрати весь цей матеріал. Чи про ті села, які пропали, по кожній хаті скільки людей було. Але це вже треба робити. Поки ще живе пам'ять. Я собі записую все, що мені тато розповідають. Моєму татові вже 89 років, мамі 79. Тато по-польськи трохи вміє читати.

В медицину потрапив випадково, як і в Москву. Все було на випадках. Вчився в Чернівцях, закінчив там два курси, а потім перевівся до Тернополя в медінститут. Набрали 2 курси з інших інститутів і один на перший курс. У Тернополі мені було ближче додому. Легше було жити. Закінчивши, поїхав у Донбас, працював у Краснодарі і Ворошиловграді. Там більше сухих гілок, ніж зелених. У Ворошиловграді трамвай іде, а коти в будяки тікають. А потім я до всього звик. Знаєте, коріння українське

і там є. В Краснодарі говорили російською, бо людей туди навезли з різних кінців. Там працював три роки. На другий і третій рік уже ми святкували день народження Тараса Шевчен-

ка серед лікарів, учителі до нас приєдналися, молодь була.

З людьми розмовляв українською, зі мною рахувалися і люди швидко оцінили.

Один раз мене викликають і чую — бабця говорить українською. Я до неї теж. А в неї, бачу, очі такі великі, вона не звикла, що лікар звертається українською мовою. І їй приємно.

Там навколо тих шахтарських міст багато українських сіл.

У Москві уже 35 років, ніби весь час тимчасово. Я рідко кажу: "іду додому".

Я приїхав до Москви на початку 60-х років. І 10 днів ночував на Павелецькому вокзалі, бо грошей за квартиру платити не було, а гуртожитку не давали. Аж потім познайомився з лікарями з України. То вони пустили мене в гуртожиток. Як хтось на чергуванні, то я переночую. І так десь кілька місяців. Потім знайшли квартиру на Радянському проспекті біля готелю "Советская". То такий був будинок, що перший поверх вже зняли, а другий ще стояв на чотирьох стовпах. Півроку жив там. Це був 1964-й рік. Попали в гуртожиток і зробили свою громаду. Знайшли своїх хлопців. Ми вибрали управу в гуртожитку, головою був мій однокурсник Володя Махно. Потім помаленьку квартира, прописка, роботу знайшов. Усе було не так просто. Але про це з гумором можна говорити. Це не те, як нас вигнали з Польщі. Чергував по 14 годин у лікарні. Я дивився і переймав досвід у хірургів.

Зараз я маю тут своє товариство. Можу з ними зустрітись. Дроч і Павличко часто сюди приїздили. З Павличком ще в Тернопільському інституті познайомився, тоді якраз у нього вийшла книжечка "Правда кличе". Він прийшов з іншими поетами і нам підписував книжечки. Я половину віршів звідти вивчив. І от я уже у Москві, доцент, близько вже до професора. Одного разу вертався з Різдваєних свят до Москви. В Підволочиську забіг до секретаря райкому, я колись йому зробив операцію. Він дістав мені квиток і каже: іди, там ще якийсь поет чекає, я його відправляю. Підходжу, дивлюся, Дмитро Васильович сидить у Підволочиську. Я підійшов, поговорили. Він побачив, що я знаю його вірші. Але мене цікавило те, що він був у редколегії "України". А наближалось 100-річчя від дня народження Леся Курбаса. А в нашому селі хата діда Лесєвого, він там виріс. Я ще за 5 років до цієї дати ходив до райкому, щоб зробити музей.

І я кажу Дмитрові Васильовичу, що скоро 100-річчя Леся Курбаса і хата там. Він нічого мені не сказав. А через місяць у журналі "Україна" вже була стаття. Він направив туди кореспондента. Написали, і це була подія, розкритикували місцеву владу і відкрили музей. Гарний музей.

Хотів би, щоб син і дочка, внуки і правнуки знали, хто вони. Я тішуся, коли бачу: 3-є чи 4-є покоління з Канади говорить гарно українською. Колись мій син, як ще меншим був, почув, що я розмовляю по телефону і каже: "Тату, ти можеш говорити російською мовою?"

Звичайно, в хаті я завжди говорю з дітьми українською. І дружина моя так само розмовляє вдома по-українськи, хоч походить вона з карельсько-російського роду. Але переступаємо поріг і спілкуємося в іншому середовищі російською.

Нас не могли винищити, соціально активних, сильних, розумних. Ми є державний народ. Завжди були державним. Я завжди це відчуваю.

Ми ідем до Сонця на своїй землі, а лемківський край завжди з нами.

Посміймося трошки.

- Йой, яка біда, зуб в гребени мі ся зламав.
— Но знате, лем жеби вшитки біди...
— Та біда в тім, же то остатні.

- Зважте мі десят дека кобаси.
Продавець подає кобасу і муштарду.
— Та я вас не просив о муштарду, — здивувався габровец.
— Она безплатна, додачок до кобаси.
— То дайте мі лем муштарду.